

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXIX наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 45

С Т А Т Т І

Одеса – 2023

СУЧАСНИЙ УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Недялкова В., Ілясов О. О.

В сучасній школі основною формою організації навчально-виховного процесу є урок, який поєднує в собі смисловий, часовий і організаційний аспекти. Процес вивчення української мови повинен бути максимально логічним й тому тут пізнання нового має відбуватися поетапно: спочатку учні сприймаються нову інформацію й намагаються усвідомити її; після цього йде етап осмислення, на якому школярі формують в себе первинні уявлення, знання і вміння; далі настає етап перевірки ступеня засвоєння знань; наступним є етап узагальнення, на якому вище сформовані знання і уявлення систематизуються; після узагальнення важливо залучити практичний аспект, який передбачає, що учні можуть якісно використати набуті знання в процесі прямої взаємодії із співрозмовником, текстом тощо. Така поетапність уроків дозволяє стверджувати, що кожен з них є ланкою цілісного ланцюга занять, на яких здійснюється процес пізнання нового [3, с. 17].

Зазвичай класифікація уроків в початковій школі є наступною [3, с. 18]:

- 1) уроки засвоєння нових знань;
- 2) уроки осмислення знань і формування в їх основі певних вмінь і навичок;
- 3) уроки застосування знань, вмінь і навичок;
- 4) уроки узагальнення і систематизації знань;
- 5) уроки перевірки знань, що були отримані;
- 6) уроки комбінованого характеру.

Обов'язковими структурними компонентами сучасного уроку української мови є наступні [1, с. 18]:

- 1) організаційний момент;
- 2) елементи залучення й мотивації;
- 3) формування тематики уроку й його д;

- 4) навчально-пізнавальна діяльність учнів;
- 5) розвиток вміння використовувати знання на практиці;
- 6) мовленнєво-творча діяльність;
- 7) підсумок уроку й рефлексія.

Своє відображення сучасний урок української мови має у рамках мовно-освітньої літературної галузі. Мовно-літературна галузь є спрямованою на всебічний розвиток молодших школярів Нової української школи й на формування у них комунікативної компетентності. Потреба чітко, грамотно і ясно висвітлювати власні думки, вести розмову, комунікувати, відстоювати власні переконання й при цьому розуміти співрозмовника необхідна кожній людині сучасного світу. Зважаючи на це, в рамках початкової освіти необхідно організувати процес навчання учнів таким чином, аби дозволити їм максимально якісно оволодіти мовлення, що є провідним елементом спілкування, пізнання, самовираження й утвердження власної особистості в суспільстві.

Мета реалізації мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі полягає в тому, аби сформувавши в дітей правильне і чітке мовлення, яке передбачає вміння вступати у комунікацію, розвиток здатності правильно використовувати українську мову в процесі власної комунікативної діяльності тощо [4, с. 18].

Зважаючи на мету, завдання щодо реалізації мовно-літературного освітнього напрямку є наступними [4, с. 18]:

- 1) розвиток в молодших школярів позитивного ставлення щодо української мови, до процесу читання дитячої літератури, становлення інтересу до рідного слова й розвиток бажання підвищувати якість власного мовлення;
- 2) вдосконалення психічних аспектів мислення, уваги, уяви та сприймання і пізнавальних аспектів в контексті розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів;

- 3) розвиток повноцінних навичок читання і письма, навчання школярів вступати у активний діалог й створювати короткі монологічні висловлювання;
- 4) формування навичок роботи із різного роду потоками та джерелами інформації;
- 5) вдосконалення уявлень учнів про різні жанри й тематику дитячої літератури, формування навичок самостійного читання;
- 6) розвиток вміння аналізувати й сприймати тексти різних видів;
- 7) реалізації роботи у напрямку дослідження мовних одиниць і явищ для формування в дітей початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- 8) використання елементів практичної діяльності, в процесі якого учні можуть попрактикуватися у використанні різних видів мовлення в ситуація навчального й життєвого характеру.

Загалом навчально-виховний процес сучасної школи повинен враховувати видозмінення освітніх методик й звернення на європейські стандарти. Зважаючи на це, вимоги до сучасного уроку української мови є наступними.

Найперше важливо наголосити, що освітній процес, в умовах сьогодення, повинен комплексно реалізовувати взаємопов'язані освітні цілі, що є спрямованими на формування комунікативної й соціокультурної компетентності, а також вміння навчатися. Більше того, умови реалізації уроку української мови повинні чітко враховувати індивідуальні особливості кожного з учнів й бути спрямованими на досягнення конкретних результатів [1, с. 22].

Оволодіння рідною мовою передбачає використання комунікативно-діяльнісного підходу, в рамках якого передбачається, що отримані знання з української мови відповідатимуть завданням мовленнєвого розвитку учнів й формуванню у них вміння вільно використовувати українську мову в процесі комунікацій, які мають різний характер.

Зважаючи на психоемоційну складову розвитку молодших школярів, урок української мови повинен бути максимально емоційним, тобто тут педагог повинен використовувати той освітній матеріал, який викликатиме в учнів щире захоплення, мотивуватиме їх й продукуватиме інтерес до навчання й формування нових знань і навичок. Тут передбачається використання якісних методів і прийомів навчання, які забезпечать достатній рівень навчально-пізнавальної діяльності учнів [3, с. 22].

Усі уроки української мови мають бути чітко взаємопов'язаними між собою й орієнтованими на єдину мету. В контексті інтегрованого навчання важливо також використовувати принцип міжпредметності, який полягає в тому, що зміст різних навчальних програм перетинається між собою й на одному уроці учні отримують навички із різних навчальних дисциплін [3, с. 23].

Вже подані аспекти максимально чітко втілюються на уроках української мови шляхом залучення наступних змістових ліній, а саме: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Можемо для себе виділити, що формування культури мовлення найбільш яскраво відбуватиметься у напрямку «Взаємодіємо усно», однак, не зважаючи на це, важливими є всі елементи загалом.

Система розподілу навчальних предметів для учнів першого-четвертого класів відрізняється. Для першокласників процес оволодіння мовою і мовленням відбувається на інтегрованому курсі «Навчання грамоти», у другому класі розподілено подаються навчальні предмети «Українська мова» і «Читання», або ж може використовуватися інтегрований курс відповідного змісту. Щодо учнів третього і четвертого класів, то мовно-літературна освітня галузь реалізується шляхом використання таких навчальних програм: «Українська мова» і «Літературне читання» [2, с. 338].

Зважаючи на те, що вивчення мови і літератури є роздільним у другому класі, на прикладі змістової лінії «Взаємодіємо усно» можемо

проаналізувати процес оволодіння школярами рідною мовою. Тут акцент є зверненим на те, аби навчити учнів чітко сприймати й диференціювати для себе інформацію усного характеру, аналізувати й інтерпретувати зміст почутого, оцінювати усну інформацію, формувати вміння створювати власні монологічні висловлювання й розвивати в школярів практичне оволодіння діалогічною формою мовлення й етикетними нормами культури спілкування [4, с. 21].

Розвиток мовленнєвої культури тут полягає в тому, аби навчити школярів в процесі власного мовлення використовувати формули мовленнєвого етикету, тобто ввічливі слова, дотримуватися правил спілкування, правильно використовувати невербальне мовлення й слідкувати за тим, аби дихання, сила голосу і темп мовлення були правильними [4, с. 22].

Необхідно наголосити, що основу такого стилю мовлення важливо закласти саме в початковій школі, яка є певного роду середовищем інтенсивного становлення особистості школяра, його ціле, переконань, ціннісних орієнтирів, поглядів на життя й світогляду. В умовах сьогодення напрямок вивчення української мови є особливо важливим, зважаючи на великий потік інформації, які учні можуть отримувати із соціальних мереж.

Часто спілкування у віртуальному світі формує в учнів навички не вітатися під час розмови, в такий спосіб вони не бачать очей свого співрозмовника, не вміють аналізувати й вивчати його реакцію на сказані слова. Більше того, велика кількість жаргонізмів й сленгів можуть «забруднювати» мовлення підростаючого покоління.

Такі виклики сьогодення формують потребу інтенсивного розвитку в учнів власне культури мовлення, яка б допомога їм ясно, чітко, зрозуміло і стримано висвітлювати власні думки, використовувати чисту мову, вдосконалювати їх комунікативні навички, які полягають в тому, аби навчити учнів бути якісними співрозмовниками, вміти не лише розмовляти, але також сприймати й диференціювати інформацію від співрозмовників.

Отож, підсумуємо, що сучасний урок української мови є направлений на те, аби сформувати у дітей ціннісне ставлення до рідного слова, максимально широко розвинути їх лексику й сформувати граматичні навички. На практиці це стає необхідним саме в контексті живої комунікації, тобто вміння якісно виражати свою позицію, аналізувати співрозмовника й з погляду на це використовувати ті чи інші форми мовлення, відповідні жести, міміку, роблячи акцент при цьому на слова ввічливості. Більше того, мовно-літературна освітня галузь, яка вивчає це питання, чітко формує перед школярами завдання навчитися на уроках української мови етики й культури спілкування. Саме це далі в роботі спробуємо проаналізувати більш детально.

-
1. Вашуленко М. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти: У 2-х частинах. Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.
 2. Круль Л., Недільський С. Особливості організації мовно-літературної освіти молодших школярів в умовах НУШ. *Освітній простір України*. 2019. № 17. С. 338 - 345.
 3. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 201. 364 с.
 4. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти/ колектив авторів під керівництвом О. Я. Савченко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 160 с.
 5. Стрельбіцька, О. О., Подюк, С. М. Специфіка формування мовленнєвої культури здобувачів освіти в умовах новітніх реформ. *Академічні Студії. Серія: Педагогіка*, 2022. № 2. С. 99 - 105.